

CUMULATIEVE EDITIE VAN HET BURGERLIJK WETBOEK

EDITION CUMULATIVE DU CODE CIVIL

De huidige en de originele tekst met alle wijzigingen in België van
1804 tot 2004

Herdenkingsuitgave naar aanleiding van tweehonderd jaar
Burgerlijk Wetboek in België en van het veertigjarig bestaan van
het Tijdschrift voor Privaatrecht

Le texte actuel et l'édition originale avec toutes les modifications
en Belgique de 1804 jusqu'à 2004

Edition commémorative à l'occasion du bicentenaire du Code civil
en Belgique et du 40ème anniversaire de la revue
'Tijdschrift voor Privaatrecht'

DEEL I
INLEIDING. ART. 1-1100

TOME IER
INTRODUCTION. ART. 1-1100

Red./Réd.

Prof. dr. D. Heirbaut & prof. em. dr. G. Baeteman

Gent
2004

Voorwoord

Het Tijdschrift voor Privaatrecht heeft iets met het Burgerlijk Wetboek.

Zo verscheen reeds in het eerste nummer van de eerste jaargang in 1964 een fundamentele verwijzing naar het Burgerlijk Recht en wel in die zin: *“Het privaatrecht, dat de weerspiegeling is en tevens het kader van dit dagelijks leven, blijft wezenlijk de ruggesgraat van de natie. Het nagenoeg onveranderd voortbestaan van de Codice civile italiano (1939-1941) na het einde van het fascistisch regime is hiervan een sprekend bewijs.”*

Reeds 2 jaar later werd een besloten colloquium georganiseerd door het Tijdschrift voor Privaatrecht, waarop tal van zinnige voorstellen tot herziening werden geformuleerd (T.P.R., 1966, p. 517 e.v.). De conclusie was: *“Samenvattend mag gezegd worden dat uit dit summier onderzoek de behoefte aan herziening van belangrijke brokstukken is gebleken, zodat meteen ook dient gedacht te worden aan een algemene herstructurering waarin oud en nieuw zouden samengebracht worden. Het oude dat de bezonnen wijsheid van eeuwen bevat, mag zo maar niet overboord worden gegooid; het nieuwe dat voortvloeit uit de maatschappelijke evolutie, moet ook zijn plaats krijgen. Het is precies een van de moeilijkste problemen deze keuze tussen het te behouden recht en datgene dat vernieuwing behoeft, oordeelkundig uit te voeren. Men moet zich wel hoeden voor het experimenteren, want het burgerlijk wetboek is uiteraard niet een geschikt terrein voor experimenten.”*

En het was opnieuw één van onze meest eminente redactieleden, Willy Delva, die enkele tijd later zou pleiten voor een volledige herziening van het Burgerlijk Wetboek (zie Thorbecke College, Leiden 1977, *De metamorfose van het Belgisch civielrecht*).

Het Tijdschrift voor Privaatrecht zou als belangrijkste oogmerk hebben de rechtspraak die de ontwikkelingen van de wetgeving in het Privaatrecht schraagt, samenvattend te commenteren. Het eerste overzicht door Willy Delva was overigens gewijd aan het Personen- en Familierecht.

Het lag dan ook voor de hand om ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van het Tijdschrift voor Privaatrecht in hetzelfde jaar van 2 eeuwen Code Civil één en ander tot een uitzonderlijk initiatief te leiden.

Waarom bij veertig jaar?

Het 40-urengedebatteerd vindt plaats in de Rooms-Katholieke Kerk bij grote rampen doch ook bij belangrijke jubilea.

Maar 40 jaar betekent ook datgene wat door de kapitein verteld werd in ‘The Captains’ Women’, een film uit de zeventiger jaren: *“I am forty, at the top of my life”*.

De idee om een editie te brengen van het Burgerlijk Wetboek over 200 jaar met al de intussen geschiede wijzigingen kwam van collega Gustaaf Baeteman, Voorzitter van onze Redactieraad.

Dat hij niet alleen als hoofdauteur van de overzichten van rechtspraak, Personen- en Familierecht en Huwelijksvermogensrecht, maar ook als auteur van de tweetalige uitgave Burgerlijk Wetboek de aangewezen man was om deze idee bovendien te verwezenlijken, was een voor de hand liggende conclusie. Meteen werd ook beslist om naar het voorbeeld van de tweetalige wetboeken deze cumulatieve publicatie eveneens tweetalig te maken.

Voor één en ander kon collega Baeteman beroep doen op de bijzonder gewaardeerde medewerking van collega Dirk Heirbaut. Diens secretaresse mevr. Annie Dolieslagers heeft in belangrijke mate bijgedragen tot het materieel welslagen van dit project.

Voor de onderdelen stonden de volgende personen in: G. Van Dievoet, K. Swerts, X. Lesage, S. Brouwers, G. Verschelden, F. De Bock, F. Swennen, R. Barbaix, M. Coene, J. Baeck, F. Bruloot, Y.-H. Leleu, J. Gerlo, F. Stevens, E. Stassijns, K. Marchand, S. Stallaert, M.E. Storme en L. Burgelman.

Uit de talrijke wijzigingen blijkt dat het Burgerlijk Wetboek wellicht geen 'monumentum aere perennius' is gebleken, maar anderzijds wordt ook duidelijk dat hier toch wel een bijzonder model van wetgeving heeft voorgelegen.

De wijzigingen zijn legio. Reeds ter gelegenheid van ons colloquium in 1966 maakte collega Roger De Corte een tableau op van de toen reeds ingetreden wijzigingen. Het waren er toen echt niet zoveel: 1.803 artikelen op een totaal van 2.281 waren overeind gebleven. De lezer zal merken dat de situatie thans ingrijpend veranderd is. Slechts 1.229 van de 2.281 artikelen zijn nog onveranderd gebleven (zie de grafieken en de statistieken door Dirk Heirbaut op het einde van de tweede band).

Wie op impressionistische wijze deze 200 jaar wil overschouwen kan misschien de volgende bedenkingen in overweging laten nemen:

1. Er zijn de onwankelbare monumenten:

Art. 1134

Alle overeenkomsten die wettig zijn aangegaan, strekken degenen die deze hebben aangegaan, tot wet.

Zij kunnen niet herroepen worden dan met hun wederzijdse toestemming of op de gronden door de wet erkend.

Zij moeten te goeder trouw worden ten uitvoer gebracht.

Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites.

Elles ne peuvent être révoquées que de leur consentement mutuel, ou pour les causes que la loi autorise.

Elles doivent être exécutées de bonne foi.

Art. 1382

Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden.

Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.

Bij deze monumenten kan ook de meest schitterende one liner uit de rechtsgeschiedenis worden geciteerd:

Art. 2279

En fait de meubles, la possession vaut titre.

2. Veel poëzie verdween maar sommige bleef ontegenzeggelijk behouden zoals bijvoorbeeld in de artikelen 562 en 564 van het Burgerlijk Wetboek:

Si une rivière ou un fleuve, en se formant un bras nouveau, coupe et embrasse le champ d'un propriétaire riverain, et en fait une île, ce propriétaire conserve la propriété de son champ, encore que l'île se soit formée dans un fleuve ou dans une rivière navigable ou flottable.

Indien een rivier of een stroom, bij de vorming van een nieuwe arm, het aan de oever gelegen land van een eigenaar afsnijdt en omvat, en tot een eiland maakt, behoudt die eigenaar de eigendom van zijn land, zelfs indien het eiland zich gevormd heeft in een stroom of in een bevaarbare of vlotbare rivier.

Les pigeons, lapins, poissons, qui passent dans un autre colombier, garenne ou étang, appartiennent au propriétaire de ces objets, pourvu qu'ils n'aient point été attirés par fraude et artifice.

Duiven, konijnen, vissen, die naar een andere til, warande of vijver overgaan, behoren de eigenaar van deze zaken toe, mits de dieren niet door bedrog en list werden binnengelokt.

3. Veel kleur is er wel verdwenen; zo bijvoorbeeld voorzag art. 55 van het Burgerlijk Wetboek dat het pasgeboren kind moest vertoond worden aan de ambtenaar van de burgerlijke stand. Thans bepaalt art. 56 lid 4, in fine: *Wel kan de ambtenaar zich nog persoonlijk naar het pasgeboren kind begeven.*

Het kleurrijkste recht is zonder twijfel dat van klauwengang en stoppelweide; zelfs in de Nederlandse terminologie klinkt het kleurrijker dan in de Franse terminologie. Hierbij verwijs ik naar het intussen helaas verdwenen art. 648:

Le propriétaire qui veut se clore, perd son droit au parcours et vaine pâture, en proportion du terrain qui'il y soustrait.

VIII

De eigenaar die zijn erf wil afsluiten, verliest zijn recht op klauwengang en stoppelweide naar evenredigheid van de grond die hij er aan onttrekt.

4. De absolute gruwel in de legistiek werd bereikt met het nieuwe artikel 577-2 e.v. tot en met 577-14 (Wet van 30 juni 1994) dat het artikel 577bis van de wet van 8 juli 1924 heeft vervangen. Dit is een compleet wetboek op de medeëigendom en niet meer een artikel in het Burgerlijk Wetboek. Maar wellicht is dit een van de zeldzame gevallen, waar men de verkokering heeft vermeden.

5. Tenslotte zijn er bepaalde instellingen die vandaag bijzondere vragen zouden doen rijzen, met name het instituut van de lijfswang. De lijfswang verdween wel grotendeels in de tweede helft van de 19de eeuw, maar bleef nog lang daarna behouden om bepaalde schulden te doen betalen: de schuldenaar werd gevangen gezet tot wanneer zijn schuld werd betaald aan zijn schuldenaar. Helaas was het zo, dat zoals De Page het zo lapidair uitdrukte: "*La prison ne paie pas*".

Toch zou men vandaag een mooi debat kunnen organiseren over de lijfswang: de noodzaak om in bepaalde omstandigheden schuldenaars gevangen te laten zetten, weliswaar niet op kosten van de gemeenschap doch op kosten van de schuldeiser. Het instituut verdween volledig met de dwangsom, hetwelk ik beschouw als één van de beste instellingen die de jongste decennia het licht mocht zien, zij het dan in het Gerechtelijk wetboek.

Bij dit alles moge ook herinnerd worden aan de debatten die werden gevoerd in 1904 en in 1954 rond de vraag om herziening van het Burgerlijk Wetboek. Wij hebben in 1954 het debat gekend tussen professor Emiel Van Dievoet (KUL) en René Dekkers (RUG-VUB) waarin respectievelijk gepleit werd voor een aanpassing dan wel voor een complete herziening van het burgerlijk wetboek (R.W., 1954-55, p. 689 e.v. en 737 e.v.).

In 1965 onderzocht decaan Cornu in 'La lettre du Code à l'épreuve du temps', in *Mélanges offerts à René Savatier*, (Parijs, 1965, p. 156 e.v.) de veroudering van het burgerlijk wetboek en de wijze waarop hieraan zou kunnen worden verholpen. In een overzichtelijke tabel, die uitvoerig wordt toegelicht worden de artikelen die toegevoegd, afgeschaft, gewijzigd of behouden werden, opgesomd. Hieruit blijkt reeds duidelijk dat het personen- en familierecht de diepste wijzigingen heeft ondergaan. (Zie gelijkaardige vaststelling door B. Bouckaert voor België in zijn artikel 'De herziening van het Burgerlijk Wetboek: een tweede adem voor de rechtsstaat?', in *Liber memorialis François Laurent*, Brussel, 1989, p. 228-236 en 248)

Ten aanzien van deze tekstveranderingen en ook van de door de rechtspraak voorbijgestreefde artikelen van het wetboek, stelde zich eens te meer de vraag naar de herziening van de Code civil: een nieuwe codex of enkel een nieuwe uitgave? Het was Planiol die in 1904 zei: "*Un code tout neuf est un outil incommode*" (in *Le code civil, livre du centenaire*, dl. II, p. 961): dergelijke uitlating had evengoed uit de pen van Professor Pitlo (Amsterdam) kunnen vloeien. Zeer terecht laat Cornu dan ook opmerken dat "*entre les deux méthodes, le tempérament plus que le raisonnement fera le choix*"

(p. 169) en laat hij duidelijk zijn voorkeur blijken voor een nieuwe codex omdat hij van oordeel is dat men verder dient te gaan dan een gewone aanpassing: *“donner à notre époque le droit nouveau qu'elle attend et, tout particulièrement, tirer des données économiques et sociales qui la caractérisent un droit civil qui s'y accorde”* (p. 174).

Het werk dat thans ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van het Tijdschrift voor Privaatrecht wordt aangeboden is van een uitzonderlijke betekenis. Het zal voor de rechtspractici een goudmijn voor de interpretatie van het Burgerlijk Recht worden met een bijzondere toepassing van de historische en de exegetische methode. Het zal voor de wetenschappers een fantastische informatiebron zijn voor een comparatieve en diachrone studie van het Burgerlijk Recht over 200 jaar. Het zal tevens een onuitputtelijke bron worden voor rechtsfilosofen, rechtssociologen en rechtshistorici. En dat de legistische wetenschap vandaag ook baat zal vinden bij dit cumulatief wetboek laat geen twijfel.

Het moge de verdiende aandacht krijgen en de dankbaarheid van het juristenauditorium voornamelijk in België, Nederland en Frankrijk.

Marcel STORME,
Directeur T.P.R.

Gent, 21 maart 2004

Avant-propos

C'est à l'occasion du 40e anniversaire du 'Tijdschrift voor Privaatrecht' (Revue de Droit Privé, 1964-2004) que le comité de rédaction a décidé d'éditer un code civil cumulatif, qui contiendrait toutes les modifications apportées au texte original à partir de 1804 en Belgique.

Ce travail de bénédictin - Littré: érudit livré sans distraction au travail - a été confié au professeur Gustaaf Baeteman (VUB), Président du comité de rédaction de notre revue. Grâce à l'apport substantiel de l'historien du droit Dirk Heirbaut (Université de Gand), et de plusieurs chercheurs, cet ouvrage a pu être réalisé en temps utile pour commémorer le bicentenaire du Code Civil.

Nous sommes persuadés que cet ouvrage original et monumental sera considéré comme une mine d'or pour les praticiens du droit, mais aussi pour les historiens et les sociologues du droit.

Que cet ouvrage sera aussi une riche documentation pour les privatistes, les hommes et femmes de science en droit privé, ne laisse aucun doute.

Cette publication est un chef-d'œuvre de droit comparé dans le temps, qui mérite d'occuper une place d'honneur dans toutes les bibliothèques de droit, sinon dans le monde, au moins en Europe.

Marcel Storme
Directeur du 'Tijdschrift voor Privaatrecht'

Gand, le 21 mars 2004

Het Burgerlijk Wetboek van 1804 tot heden

G. Van Dievoet

Het is algemeen bekend dat het Burgerlijk Wetboek van 1804 een synthese was van het traditionele recht en van het nieuwe recht (*droit intermédiaire*). Een groot aantal artikelen zijn ontleend aan het gewoonterecht van Parijs en Orléans, aan koninklijke verordeningen van Lodewijk XV en aan bepalingen van het Romeins-Justiniaanse en het canonieke recht. Portalis en de andere redacteurs hebben gebruik gemaakt van de werken van R.J. Pothier (1699-1772), J. Domat (1625-1696) en Fr. Bourjon (†1751) evenals van de wetboek-ontwerpen van hun voorgangers uit 1793 en de volgende jaren. Daarin was rekening gehouden met de afschaffing van het feodale stelsel en met verscheidene innovaties van de Revolutie, zoals de burgerlijke stand en de gelijkheid van de erfgenamen. Bij het inwerkingtreden van het Wetboek verloren de oude rechtsbronnen, zoals het Romeinse recht, de koninklijke verordeningen en de regionale en plaatselijke costumen elke kracht van wet, wat de onderwerpen betreft die in het Wetboek geregeld waren.

Verscheidene onderwerpen van burgerlijk recht waren in het Wetboek niet geregeld. Zo wordt er niet gesproken over strandvonderij, over erfpacht en opstal, en over uitvindingsoctröoien. Op dat stuk bleef het oudere recht nog gelden.¹

I. Het Burgerlijk Wetboek in België van 1804 tot 2003

De tekst van het Wetboek is een eerste maal in de vorm van 36 afzonderlijke wetten afgekondigd en bekendgemaakt in het *Bulletin des lois de la République française*.²

Vermoedelijk verschenen de titels naargelang ze voor druk klaar waren en dus niet altijd in de definitieve volgorde. Bij de wet van 30 ventôse jaar XII werden de 36 wetten in een wetboek samengevoegd onder de titel *Code civil des Français*. Het Wetboek is bovendien in het *Bulletin* als bis-nummer verschenen. Bij de wet van 3 september 1807 is het Wetboek opnieuw verschenen, onder de titel *Code Napoléon*. De terminologie is aangepast aan de instellingen van het Keizerrijk. Zo wordt *République* vervangen door *Empire*, *Premier Consul* door *Empereur*, *commissaire du Gouvernement* door *procureur impérial*, enz.³

De *Code civil des Français* (1804) en de *Code Napoléon* (1807) zijn in de Zuidelijke Nederlanden afgekondigd zoals de andere Franse wetten van die tijd. De Zuid-

¹ Wet van 30 ventôse jaar XII, art. 7. (*Bulletin des lois de la république française*, 3de reeks, IX, nr. 354).

² In de volgorde van de titels van het Burgerlijk Wetboek: *Bulletin des lois de la république française*, 3de reeks, VII, nrs. 254, 255, 257, 259, 261; VIII, 263, 266; IX, 336, 337, 339; VIII, 274, 279; IX, 343, 344, 349, 350, 352, 350, 346, 354, 346, 352, 354, en 352.

³ LOCRÉ, J., *La législation civile, commerciale et criminelle de la France ou Commentaire et complément des Codes français*, I, Parijs, 1827, Treuttel et Wurtz, 113-117.

Nederlandse gewesten waren immers Franse departementen geworden sedert hun aanhechting bij de Franse Republiek in 1794.

De tekst van het wetboek werd niet gewijzigd in de Franse Tijd (1804-1814). Er verschenen wel enkele adviezen van de Raad van State waarbij de toepassing van bepaalde artikelen ruim of minder ruim werd opgevat. Zo verklaarde de Raad van State op 7 mei 1808 dat de termen oom en nicht in art. 163 van het Burgerlijk Wetboek ook van toepassing zijn op grootoom en kleinnicht. In andere adviezen wordt voorgehouden dat er moet worden gehandeld overeenkomstig de tekst van de artikelen van het Burgerlijk Wetboek. In zekere zin is de Mijwet van 21 april 1810 een aanvulling van de *Code civil*.

Voor een lezer van het begin van de 21e eeuw lijken een aantal artikelen en zelfs gehele hoofdstukken van het wetboek van 1804 zeer oubollig. De burgerlijke dood en de lijfswang behoren tot een andere maatschappijvisie. Verscheidene bepalingen over de rechten en verplichtingen van de echtgenoten stemden al sinds geruime tijd niet meer overeen met de volksovertuiging en werden door de rechtspraak vrij ruim geïnterpreteerd. Zo: *de vrouw is aan haar man gehoorzaamheid verschuldigd* (art. 213); *de vrouw is verplicht de man overal te volgen, waar hij dienstig oordeelt zijn verblijf te houden* (art. 214); *de vrouw kan echtscheiding eisen uit hoofde van overspel, door haar man gepleegd, wanneer hij zijn bijzit in hun beider gemene woning gehouden heeft* (art. 230).

In de tijd van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) is het wetboek van 1804 niet gewijzigd. Het lag immers in de bedoeling van de regering een geheel nieuw wetboek in te voeren. Hieraan werkten enkele juristen uit de Zuidelijke Nederlanden mee. Een eerste Zuid-Nederlandse commissie bestond uit P. Lammens, lid van de Raad van State, J.B. de Guchteneere, kamervoorzitter in het Hoge Gerechtshof te Brussel en P. Th. Nicolai, voorzitter van het Hoge Gerechtshof te Luik. De Commissie onderzocht een Ontwerp van J.M. Kemper en bracht er een ongunstig advies over uit. Het Ontwerp Kemper was opgesteld in de geest van het natuurrecht van de 18e eeuw. In de commissie van redactie van het nieuwe wetboek was Nicolai een van de invloedrijke leden. Op vele punten liet hij zijn voorkeur blijken voor de *Code civil*. Andere Zuid-Nederlandse leden waren J.-Fr. Gendebien en J.J. van Crombrugge uit Gent. In 1829 was het ontwerp, na goedkeuring door de Staten-Generaal, voltooid. Bij besluit van 5 juli 1830 bepaalde Willem I dat het wetboek in werking zou treden op 1 februari 1831. Zulks is niet gebeurd ten gevolge van de Belgische Opstand.⁴

Alle titels van het nieuwe wetboek waren in het Staatsblad verschenen. De titels over opstal en erfpacht dateren als afzonderlijke wetten van 10 januari 1824 en zijn in België nog altijd van toepassing. Ze zouden deel uitmaken van het Burgerlijk Wetboek van 1830 als titels VI en VII van het tweede boek.

Voor het burgerlijk recht was ook de wet van 12 juni 1816 van belang, waarbij de formaliteiten in verband met de verkoop van onroerende goederen, die voor het geheel of een gedeelte aan minderjarigen of andere onbekwamen toebehoorden, werden

⁴ VAN DIEVOET, E., *Het burgerlijk recht in België en in Nederland van 1800 tot 1940*, Antwerpen, De Sikkels, 1943, 19-39; GILISSEN, J., 'De Belgische Commissie van 1816 tot herziening van het Ontwerp Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden', in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, XXXV, 1967, 383-443.

vereenvoudigd. Die regeling is in België van toepassing gebleven tot het Gerechtelijk Wetboek van 1967.

Kort na de Opstand van 1830 heeft het Nationaal Congres artikel 139 van de Belgische Grondwet goedgekeurd, waarin bepaald wordt dat de herziening van de wetboeken binnen de kortst mogelijke tijd dient te geschieden. Een nieuw Strafwetboek is afgekondigd in 1867, een eerste titel van het inleidende boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en een inleidende titel van het Wetboek van Strafvordering zijn respectievelijk verschenen in 1876 en 1878. Het Gerechtelijk Wetboek van 10 oktober 1967 vervangt het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van 1807 en een aantal bijzondere wetten betreffende o.m. de rechterlijke organisatie en de bevoegdheid. Bijna alle titels van het Wetboek van Koophandel zijn vervangen door afzonderlijke wetten in de loop van de 19e en de 20e eeuw.

Tweemaal is een ernstige poging ondernomen om het Burgerlijk Wetboek te herzien. In 1879 werd Fr. Laurent door de liberale Regering belast met de vervaardiging van een nieuw wetboek. Hij publiceerde een voorontwerp in zes delen en 2411 artikelen in 1882-1885. In de inleiding schreef hij dat hij veel ontleend had aan het Nederlands Burgerlijk Wetboek, waarvan de eerste redactie ook voor de Zuidelijke Nederlanden bestemd was. Het ontwerp stuitte op kritiek, o.m. van Edmond Picard. Intussen was de politieke meerderheid gewijzigd. De nieuwe, katholieke Regering benoemde in 1884 een commissie tot herziening van het Wetboek. Deze commissie vergaderde tot in 1924. Met haar voorstellen werd verscheidene malen rekening gehouden door de wetgever.

De Belgische Grondwet van 7 februari 1831 heeft de burgerlijke dood afgeschaft (art. 13). De artikelen 22 tot en met 33, 545, 719, 1462 en 1982 van het Burgerlijk Wetboek, die de gevolgen van de burgerlijke dood regelden, zijn opgeheven door de artikelen 13 en 138 van de Grondwet. Het laatste artikel bepaalde dat: *Met ingang van de dag waarop de Grondwet uitvoerbaar wordt, alle daarmee strijdige wetten, decreten, besluiten, reglementen en andere akten zijn opgeheven.* De voornoemde artikelen van het Burgerlijk Wetboek zijn een tweede maal uitdrukkelijk opgeheven bij art. 29 van de wet van 15 december 1949 tot verbetering van de verouderde termen van de Franse tekst van het Burgerlijk Wetboek en tot vaststelling, in die tekst, van sommige stilzwijgende opheffingen.⁵

Een interpretatieve wet van 16 juli 1844 bepaalde dat met de term 'alle schuldeisers' (tous créanciers) in artikel 821 van het Burgerlijk Wetboek ook de hypothecaire schuldeisers bedoeld waren, zulks in overeenstemming met een arrest van het Hof van Cassatie.⁶ De wet van 28 januari 1850 beperkt de toepassing van art. 1641 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de verborgen gebreken tot de ziekten van paarden en andere huisdieren, die bij koninklijk besluit zullen worden bepaald. De proceduretermijnen in hetzelfde verband zullen eveneens worden vastgesteld. Deze wet is vervangen door de wet van 25 augustus 1885. Tenslotte heeft een interpretatieve wet van

⁵ In de artikelen 227, 390, 617, 718, 725, 744, 1424, 1441, 1442, 1452, 1517, 1865, 1939 en 2003 (van de Code civil) zijn de woorden *burgerlijke dood* (mort civile) weggelaten door art. 28 van de wet van 15 december 1949. Enkele bepalingen over de (Franse) nationaliteit en over de onteigening ten algemene nutte zijn eveneens geschrapt door hetzelfde artikel. De wetten van 8 maart 1810, 17 april 1835, 1 juli 1858, 15 november 1867 en 27 mei 1870 op de onteigening ten algemene nutte wijzigen niets aan de tekst van het Burgerlijk Wetboek.

⁶ *Pasin.* 1844, nr. 145, 107.

28 april 1850 bepaald dat een onderhandse akte van de man betreffende de inkomsten van de eigen goederen van de vrouw en die door de vrouw later erkend wordt, dezelfde bewijskracht heeft als een authentieke akte.

Het Burgerlijk Wetboek bevatte wel enkele regels in verband met de gehele of gedeeltelijke handelingsonbekwaamheid van krankzinnigen, maar een rechtsregeling voor de instellingen voor geesteszieken, de opname in en het ontslag uit de instelling, evenals het beheer van de goederen door een voorlopige bewindvoerder, zijn onderwerpen voor de wet van 18 juni 1850. De wet van 1850 werd gewijzigd bij de wetten van 28 december 1873, 7 april 1964 en 18 juli 1991.

De belangrijkste wijziging van het Wetboek in de 19e eeuw was voorzeker de invoering van de wet van 16 december 1851 op de voorrechten en de hypotheeken. De kopers van onroerende goederen werden voortaan beter beschermd. Door de overschrijving van hun akte van aankoop op het hypotheekkantoor worden zij als eigenaar beschouwd ten aanzien van derden. Dezelfde regel is van toepassing op vonnissen die gelden als titel voor de overdracht van de rechten op onroerende goederen. De gehele titel XVIII van boek III werd herschreven. Hoewel een aantal artikelen uit het Wetboek werden overgenomen, is een nieuwe regeling uitgewerkt met betrekking tot de bewaring van de voorrechten, de waarborgen door de voogden te verstrekken en de hypotheek ten behoeve van getrouwde vrouwen.

De Hypotheekwet bleef tot op heden van kracht. Enkele wijzigingen zijn aangebracht door de wet van 10 oktober 1913 en de wet van 8 juli 1924 op de mede-eigendom. De lijst van de schuldvorderingen, bevoorrecht op alle roerende goederen (art. 19), is aangevuld door verscheidene bepalingen van wetten van sociale zekerheid (vergoeding arbeidsongevallen, werkgeversbijdragen Rijksdienst Sociale Zekerheid, pensioenen werknemers, kinderbijslagen, gewaarborgd weekloon enz.). Artikel 20 van de Hypotheekwet is nog gewijzigd door de wet van 27 juli 1934, artikel 10 door de wet van 19 februari 1990 en de artikelen 1 en 2 door de wet van 9 februari 1995. De laatste wet heeft ook nieuwe artikelen (135-144) aan de Hypotheekwet toegevoegd. De wet van 4 juli 1887 betreffende de bewaring van het archief van de hypotheekkantoren kan als een aanvulling van de Hypotheekwet worden beschouwd.

De wet van 15 augustus 1854 (art. 1-13) voerde een nieuwe redactie in van titel XIX van boek III van het Wetboek, betreffende 'de gerechtelijke uitwinning' (expropriation forcée). Dat onderwerp is thans geregeld door het Gerechtelijk Wetboek (uitvoerend beslag op onroerend goed). Titel XIX van boek III is opgeheven bij art. 24 van de opheffingsbepalingen van art. 2 van de wet van 10 oktober 1967.

De toepassing van lijfswang is in burgerlijke zaken geleidelijk verdwenen door de wetten van 21 maart 1859 en 27 juli 1871. De definitieve opheffing van de instelling geschiedde eerst bij de wet van 31 januari 1980 op de dwangsom.

De wet van 27 april 1865 verleent aan de vreemdelingen het recht om in België te erven, te beschikken en te verkrijgen op dezelfde wijze als de Belgen. Tevoren konden zij die rechten in België alleen uitoefenen als de Belgen in hun land dezelfde rechten bezaten, op grond van het recht van wederkerigheid. De bepalingen van de wet van 1865 zijn bijna ongewijzigd overgenomen door de vreemdelingenwet van 15 december 1980.

Aan de tekst van het Wetboek is niets gewijzigd door de wet van 5 mei 1865, waarbij de wettelijke rente in burgerlijke zaken werd bepaald op 5 t.h. en in handelszaken op 6 t.h. In de regel mochten partijen de rentevoet vrij bepalen in hun overeenkomst.

Bij de wet van 21 juni 1865 zijn de artikelen 17,2° en 21 van het Burgerlijk Wetboek opgeheven, waarbij bepaald werd dat de burger die dienst nam in een vreemd leger of een openbaar ambt in een vreemd land aanvaardde, zijn nationaliteit verloor. De Belgische wetgever vond die sanctie te streng.

De wetten op de naturalisatie van 27 september 1835 en 6 augustus 1881 verwijzen naar enkele artikelen van het Burgerlijk Wetboek, zonder aan de tekst van het wetboek te raken. Een wet van 16 juli 1889 heeft de nationaliteitskeuze mogelijk gemaakt vanaf de leeftijd van 18 jaar, in de plaats van 21 jaar en heeft daartoe art. 9 van het wetboek en art. 4 van de wet van 6 augustus 1881 gewijzigd.

De auteurswet van 22 maart 1886 heeft de rechten van de betrokkenen uitgebreid ten opzichte van de oudere wetten van 25 januari 1817 en 21 oktober 1830. De nieuwe wet is niet alleen van toepassing op literaire werken, kopieën en toneelstukken, maar ook op het gesproken woord, werken van plastische kunsten en muziekwerken. De bescherming wordt verleend tot vijftig jaar na het overlijden van de maker. Een nieuwe auteurswet van 30 juni 1994 heeft deze wet vervangen.

De auteurswetten hebben niets gewijzigd aan de tekst van het Burgerlijk Wetboek, evenmin als de wetten op de uitvindingsoctrooien van 25 januari 1817 en 24 mei 1854. Het Europese octrooi, goedgekeurd door de wet van 8 juli 1977, wordt vermoedelijk een geduchte concurrent voor het Belgische octrooi.

Het Veldwetboek van 7 oktober 1886, dat o.m. de Franse wet van 28 september-6 oktober 1791 verving, kan men beschouwen als een aanvulling van het Burgerlijk Wetboek. Het graafrecht in verband met de aanleg of het onderhoud van openbare wegen, kanalen en bruggen, het aren lezen, het naharken, het verdelgen van rupsen, het uitroeien van distels, het volgen van bijenzwermen, de bevoeiing, klauwengang en stoppelweide roepen het beeld op van het leven op het platteland rond het midden van de negentiende eeuw.

Tegen het einde van de 19e eeuw neemt de belangstelling toe in verband met de wettelijke regeling van het huwelijk. Een voorstel van Ch. Woeste om de akte van eerbied af te schaffen wordt bij de wet van 16 augustus 1887 alleen aanvaard wat de grootouders betreft. De akte van eerbied verdwijnt eerst uit het Burgerlijk Wetboek bij de wet van 15 januari 1983. De wet van 26 december 1891 vereenvoudigt de voorschriften voor de afkondiging van het huwelijk en bepaalt de vereiste duur van de woonplaats of de verblijfplaats van de toekomstige echtgenoten voor de afkondiging. Een wet van 7 januari 1908 vereenvoudigt de formaliteiten van het huwelijk en vermindert het aantal getuigen tot twee.⁷ De wet van 30 april 1896 vereist de toestemming van de ouders nog alleen voor de minderjarigen. Een wet van 8 februari 1906 stelt als regel dat gescheiden echtgenoten zich opnieuw mogen verenigen (art. 295).

De toestand van de overlevende echtgenoot werd aanzienlijk verbeterd door de wet van 20 november 1896. Een erfrechtelijk vruchtgebruik wordt hem toegekend op de nalatenschap van de vooroverledene, in de regel op de helft ervan. Het vruchtgebruik kon

⁷ Een tweede wet van 7 januari 1908 aanvaardt de vrouwen als getuigen bij de akten van de burgerlijke stand. De verslaggever van de Commissie van Justitie van de Senaat, graaf Goblet d'Alviella, zag in de wetswijziging een uiting van de evolutie van de ideeën en de zeden. Het wetsontwerp werd in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en in de Senaat met eenparigheid van stemmen goedgekeurd. Een wet van 16 december 1922 bepaalt dat vrouwen als getuigen mogen optreden bij notariële akten, o.m. bij testamenten.

hem echter bij schenking of testament worden ontnomen door de vooroverledene echtgenoot.

De wet op de arbeidsovereenkomst voor werklieden van 10 maart 1900 kwam tot stand buiten het Burgerlijk Wetboek. De bepalingen van het Wetboek (art. 1779-1781, 2271-2272) zijn te summier en bieden geen oplossing voor de problemen van de sociale realiteit. De wet van 10 juli 1883 had art. 1781 opgeheven en de verplichting van het arbeidsboekje voor arbeiders en dienstboden afgeschaft. De wet op de arbeidsovereenkomst is vervangen door de wet van 3 juli 1978.

De arbeidsovereenkomst voor bedienden werd eerst geregeld door de wet van 7 augustus 1922 en later door de wet van 3 juli 1978. Wetsvoorstellen in dezelfde zin waren reeds bij het Parlement ingediend in 1908 en 1913. De wet van 24 december 1903 op de arbeidsongevallen kan als een eerste wet op de sociale zekerheid worden beschouwd. De bepaling van de aansprakelijkheid en van de schadevergoeding wijken af van de traditionele regels van het burgerlijk recht.

De bescherming van het kleine landbouwbedrijf en van de bescheiden woning waren het doel van de wet van 16 mei 1900. De kleine nalatenschap kan worden overgenomen door de overlevende echtgenoot of door de kinderen, na schatting van de waarde door deskundigen. De wet van 1900 werd gewijzigd door de wetten van 23 april 1935 en 20 december 1961.

Na een grondige discussie kwam de wet van 6 april 1908 over het onderzoek naar het vaderschap en het moederschap tot stand. Het Napoleontisch verbod van onderzoek naar het vaderschap werd vervangen door een beperkte mogelijkheid van onderzoek en een procedure tot het bekomen van levensonderhoud, op grond van een vermoeden van vaderschap. Aan de erfrechtelijke regeling werd niet geraakt.

Enkele artikelen van het Burgerlijk Wetboek werden gewijzigd door de wet van 8 juni 1909 over het verkrijgen en het verlies van de Belgische nationaliteit.

De rechtsregels over de nationaliteit zijn na 1909 niet meer te vinden in het Burgerlijk Wetboek, maar in bijzondere wetten, zoals die van 25 oktober 1919 op de nationaliteitskeuze in verband met de oorlogsomstandigheden, van 15 mei 1922, 4 augustus 1926, 15 oktober 1932, 30 december 1953, 27 juni 1960 en 3 december 1964 (verval van de Belgische nationaliteit wegens veroordeling), 2 april 1965, 28 juni 1984 (Wetboek van de Belgische nationaliteit), en 1 maart 2000.

De wetgever toonde ook belangstelling voor de problemen van verscheidene beroepen: de wet van 22 juli 1897 beperkte de aansprakelijkheid van hotelhouders in verband met het reisgoed van hun cliënten; de wet van 1 mei 1913 verminderde de formaliteiten voor de rente verschuldigd aan kooplieden en ambachtlieden door particulieren.

De wet van 10 augustus 1909 breidde de mogelijkheid om deel uit te maken van de familieraad en tot voogd benoemd te worden uit tot alle vrouwen. Het bleef geen monopolie meer voor de mannen, de moeders en de grootmoeders. De wet op de kindbescherming van 15 mei 1912 erkende de bevoegdheid van de familieraad of van de rechtbank om iemand aan te wijzen die de minderjarige zou vertegenwoordigen, na de ontzetting van de vader uit de ouderlijke macht. De artikelen van het Burgerlijk Wetboek in verband met het correctierecht van de ouders werden opgeheven door dezelfde wet.

Na de oorlog 1914-1918 werd het erfrecht in de zijlijn beperkt tot de vierde graad, met mogelijkheid van plaatsvervulling voor de kinderen en afstammelingen van broers en zusters, ooms en tantes. Zulks werd bepaald door art. 47 van de wet van 11 oktober 1919.